

## ЛІВОНСКАЯ ВАЙНА І ЯЕ ЎПЛЫЎ НА ЗНЕШНЕПАЛІТЫЧНАЕ СТАНОВІШЧА ВКЛ.

М.М.Сакалоў, г. Мінск

Ю.А. Цераховіч, г. Мінск

І. В. Пугач, г. Мінск

Вайна, пра якую ідзе гаворка з'явілася адной з самых значных падзей у гісторыі Еўропы XVI стагоддзя. Галоўнай мэтай гэтай вайны для ўсіх дзяржаў было імкненне ўсталяваць сваю гегемонію ў балтыйскім рэгіёне. Але дасягнуць гэтай мэты было вельмі цяжка, так як ніводная са старон не жадала адступаць ад сваіх інтарэсаў. Складана вылучыць дакладных пераможцаў у гэтай вайне, бо амаль па ўсіх паказальніках дзяржавы былі адкінуты назад, а некаторыя ўвогуле спынілі сваё існаванне. Г.В. Форстэн апісвае значнасць Лівонскай вайны так: "...Ливония стала для северных государств таким же яблоком раздора, как Милан на юге, Фландрия на западе..." [1, с. 253].

Адметнасць Лівонскай вайны ў ваенна-палітычнай гісторыі Вялікага княства Літоўскага заключаецца ў тым, што менавіта гэтую вайну трэба лічыць пачаткам завяршэння незалежнага існавання Вялікага княства Літоўскага. Беларускі даследчык Андрэй Янушкевіч бачыць актуальнасць Лівонскай вайны для ВКЛ у тым, што Лівонская вайна стала апошнім выпрабаваннем у барацьбе за палітычную самастойнасць. Больш таго, яна паслужыла галоўнай перадумовай паскарэння інтэграцыйных працэсаў з Польскай Каронай [2, с. 5].

Лівонская вайна ўяўляла сабой барацьбу Вялікага княства Літоўскага, Швецыі, Даніі і Маскоўскай дзяржавы за тэрыторыю тагачаснай Лівоніі. У гэты час, а менавіта ў другой палове XVI стагоддзя, Лівонія апынулася ў моцным палітычным і сацыяльна-эканамічным крызісе. Яна ўяўляла сабой кангламерат з пяці розных духоўных дзяржаўных утварэнняў: Лівонскага ордэна, Рыжскага архібіскупства, Дэрпцкага, Эзель-Вікскага і Курляндскага біскупстваў, якімі намінальна кіравалі папа рымскі і імператар Свяшчэннай Рымскай імперыі.

Заўважыўшы недзеяздольнасць Лівоніі і моцны крызіс лівонскага кіраўніцтва Вялікае княства Маскоўскае распачынае вайну. Іван IV зрабіў гэта ўразрэз з меркаваннем яго бліжэйшых дарадцаў - Аляксея Адашава і Івана Курбскага, што планавалі канчаткова разбіць Крымскае ханства і тым самым вырашыць пытанне з пастаяннай пагрозай набегаў крымскіх татар з поўдня на тэрыторыю Маскоўскай дзяржавы.

Даследчык Лівонскай вайны, рускі гісторык Шапран А.А. адзначае, што: “Нет сомнения, что обе проблемы – татарская и балтийская – были важны для России. Вопрос стоял в том, какой из них в данный исторический момент уделить приоритетное внимание... Иван Грозный считал Крым более серьёзным противником” [3, с. 109, 117]. Другую прычыну бачыць Руслан Скрыннікаў: “Царя не удовлетворяло прежде всего та роль в военном руководстве, которую отвела ему дума. Советники прельщали самодержца славой покорителя Крыма, защитника православия от басурман. Но на южных границах никаких сражений не произошло. Крымская кампания принесла лавры одному Даниле Адашеву, возглавившему морскую экспедицию к крымским берегам” [4, с.105], а стала быць і вагі схіліліся ў бок Лівоніі. Па гэтаму ж пытанню выказваецца польскі гісторык Карвоўскі С. “Палітычнае значэнне Лівоніі было вялікім, менавіта з-за таго, што яна аддзяляла Маскву і Літву ад мора; па-гэтаму дзве гэтыя дзяржавы не маглі стаць магутнымі на моры, пашыраць свой гандаль у вялікіх маштабах і зберагчы свае межы ад непрыяцельскіх нападаў...” [5, с. 11].

Галоўнай мэтай будучай кампаніі Іван IV лічыў выхад да Балтыйскага мора. Афіцыйна ён выставіў наступныя прычыны вайны з Лівоніяй:

- разбурэнне лівонцамі праваслаўных цэркваў;
- абмежаванне рускага гандлю;
- невыплочванне даніны;
- забарона зносін рускіх з ганзейцамі;
- затрымка замежных масцеравых, рамеснікаў і навукоўцаў.

Бадай, што амаль з усімі гэтымі прычынамі магчыма было б пагадзіцца,

акрамя невыплочвання даніны і абмежавання рускага гандлю. Што датычыцца даніны, то яна павінна была выплочвацца па ўмовах дамоў паміж Псковам і Дэрптскім епіскапам падпісаных у 1460-я гады. Відавочным становіцца, што патрабаванне Іванам IV даніны па меншай меры не абгрунтавана, бо даніну павінен быў выплочваць Дэрпт, а не ўвесь Лівонскі ордэн і не Маскве, а Пскоўскай рэспубліцы. Што датычыцца гандлю, то Ноўгарад ужо даўно меў зносіны з Ганзейскім саюзам і веў там шырокі гандаль. Гэта і быў патрэбны Маскве тарговы шлях. Але ў 1494 годзе Іван III : “приказал закрыть Немецкий двор и посольство Ганзы, конфисковать товары и капиталы находившихся там в это время купцов из Любека, запретил новгородцам вести самостоятельную торговлю с другими странами” [6, с. 147]. Такім чынам сам Іван III пазбавіў Маскву магчымасці мець гандлёвыя зносіны з Ганзай і краінамі Заходняй Еўропы.

Ужо ў студзені 1558г. рускія ваяводы ўварваліся ў Лівонію пад кіраўніцтвам касімаўскага хана Шаха-Алі. Спачатку паход меў выключна спусташальны характар, а аб захопе і аблозе гарадоў і замкаў не вялася гаворка. Але ў сакавіку 1558 г. пачаўся паступовы захоп партовых гарадоў з мэтай зацверджання улады ў рэгіёне, паступовага развіцця сваіх гандлёвых сувязей з заходнееўрапейскімі дзяржавамі. 11 траўня была захоплена Нарва, а 19 ліпеня паў Дэрпт. Захоп Дэрпта меў рэзананс у Лівоніі такой сілы, што у далейшым шматлікія гарады і крэпасці здаваліся рускім войскам у асноўным без супраціўлення. Такім чынам у выніку ваенных дзеянняў вясной і летам 1558 г. у руках рускіх апынулася ўся ўсходняя частка Лівоніі.

У студзені 1559г. рускія войскі спустошылі паўднёвую Лівонію. Гэтая акцыя нагадвала папярэдні паход рускіх войскаў. 2 жніўня 1560 года адбылася бітва пры Эрмсе, якая скончылася фатальным паражэннем лівонскіх рыцараў. Было знішчана самае баяздольнае войска лівонскага ордэна. 1560 г. рускія захапілі сталіцу Лівонскага ордэна Фелін. Лівонскія дзяржавы далей былі не ў сілах змагацца з Маскоўскай дзяржавай.

Адзін з выдатнейшых амерыканскіх даследчыкаў балтыйскага рэгіёна У. Урбан піша аб бітве пры Эрмсе і яе наступствах так: “Это сражение обернулось фатальным поражением. Потери были не столь велики, но погибшие рыцари были цветом Ливонского ордена. Все понимали, что традиционное правление и традиционный образ жизни близятся к концу... ...Обширная переписка между магистром и его кастелянами и протекторами показывает, что организация ордена не была полностью разрушена. По-прежнему войска перебрасывались с одного направления на другое, припасы собирались и распределялись. Но рыцарей было слишком мало, они были стары, а наемников было слишком много, чтобы платить им из сократившихся доходов, но слишком мало для открытого сражения. Казна была в жалком состоянии...” [7, с. 166].

У хуткім часе ў Дэрпце быў скліканы сход, на якім вырашалася пытанне далейшага вядзення вайны. На гэтым сходзе выступіў бургамістр Антоній Ціле з прапановай да рыцарства: “...чтобы оно обратилось к собственным средствам обороны... Принести всё частное достояние на защиту отечества, продать все золотые и драгоценные украшения своих жён, чтобы нанять войско, а вместе с ним и самим единодушно выступить против неприятеля...” [8, с. 234]. З пункту гледжання рускага вучонага А.Н. Ясінскага ідэя Ціле сапраўды магла ажыццявіцца: “Прежде всего необходимо заметить, что соседи Ливонии в XVI веке не были столь могущественны и опасны, как это могло казаться людям того времени... В московском государстве... наступала эпоха казней и опал, безжалостное время опричнины и произвола. Швеция и Дания были отделены морем и также не представляли внушительной силы: первая из них только что успела сбросить датское иго... Что же касается второй державы, то она была обессилена вследствие отпадения шведских провинций и не могла уделять большого внимания далёкой Ливонии, находясь во вражде с городами Ганзейского союза...” [9, с. 6, 7]. Але гэтая ідэя не знайшла шырокай падтрымкі. Наадварот распаўсюдзіліся сепаратысцкія ідэі.

Лівонскі ўрад бачыў сваю недзеяздольнасць і звярнуўся за дапамогай да

Швецыі, Польшчы і Даніі з просьбай аб дапамозе альбо хадатайстве аб міры з Масквой. Маскоўскія ваяводы згадзіліся на перамір'е з Лівоніяй пры пасрэдніцтве Даніі на шэсць месяцаў, што па меркаванні Івана Жахлівага дало ворагу магчымасць перавесці дух і перашкодзіла завяршыць вайну хутка і рашуча. Таксама Лівонія разлічвала на дапамогу з боку Свяшчэннай Рымскай імперыі, але імператар Фердынанд I у той час клапаціўся толькі аб уласных справах імперыі. Уся дзейнасць Фердынанда I у балтыйскім рэгіёне абмяжавалася пісьмовымі зваротамі да суседніх з Лівоніяй дзяржаў, якіх ён заклікаў аказаць дапамогу ордэну. Аб тым, што Фердынанд I не меў сур'ёзных намераў вырашаць Лівонскае пытанне нам паведамляе нам рускі даследчык Кастамараў М. І., спасылаючыся на хроніку сведкі тых падзей, немца Бальтазара Русава: “Прежде говорили немцы так: “Лучше нам потратить сто талеров на войну с Москвией, чем заплатить один талер дани московскому государю”, а вышло на деле, что дани не заплатили и войну пришлось вести; на войну никто ничего не дал, а потеряли гораздо более” [10, с. 125].

У гэты час кіраўніцтва Лівоніі ліхаманкава шукае дапамогі іншых дзяржаў. З'явілася імкненне прызваць на дапамогу іншаземную дзяржаву і прызнаць яе пратэктарат. Частка скланялася да Даніі, а частка да Швецыі. Швецыя і сама была зацікаўлена ў Лівонскіх землях. Эканамічнай задачай Швецыі было ўсталяваць свой кантроль над Балтыйскім морам і весці гандаль праз партовыя гарады Лівоніі, бо пры ўсталяванні свайго кантролю над балтыйскім басейнам увесь гандаль суседніх дзяржаў існаваў бы толькі пры пасрэдніцтве Швецыі. Але на першым месцы стаяла ідэя аб недапушчэнні Маскоўскай гегемоніі ў балтыйскім рэгіёне. Данія між тым таксама не жадала ўсталявання кантролю над гандлем у Балтыйскім моры рускімі ці шведамі, яна не жадала ўзмацнення суседніх дзяржаў. 26 верасня 1559 Іаган фон Мюнхгаузен, біскуп Эзельскі і Курляндскі, прадаў свае ўладанні каралевічу дацкаму Магнусу. 4 чэрвеня 1561 эстляндскае і іервенскае рыцарства і 6 чэрвеня 1561 Рэвель падпісалі акт аб падданстве Швецыі і далі прысягу на вернасць шведскаму каралю [11, с. 162].

З’явіліся таксама планы прызваць Вялікае княства Літоўскае да дапамогі і прызнаць яго вярхоўную ўладу. Гісторыя ўжо памятае саюз гэтых дзвюх дзяржаў супраць агульнага ворага. У 1501 г. была падпісана саюзная дамова паміж Вялікім княствам Літоўскім і Лівоніяй супраць Івана III. Гэты саюз стаў тым палітыка-дыпламатычным праектам, які шмат што вызначыў у адносінах паміж гэтымі дзяржавамі [12, с. 10].

Вялікае княства Літоўскае ў той час выступала супраць імкнення Вялікага княства Маскоўскага заняць пануючае становішча ва ўсходнееўрапейскім і балтыйскім рэгіёне. Да таго ж урад Вялікага княства лічыў Лівонію стратэгічна важнай тэрыторыяй у гандлёва-эканамічным плане. Прычынай умяшальніцтва Вялікага княства Літоўскага ў вайну было падпісанне 31 жніўня 1559 г. мірнага дагавора паміж Вялікім княствам Літоўскім і Лівоніяй у Вільні, па якім магістр Лівонскага ордэна Готард Кетлер і архібіскуп Вільгельм з усімі сваімі ўладаннямі аддавалі сябе пад ахову Жыгімонта Аўгуста ў абмен на яго абавязанні абараняць Лівонію ад Расіі [13, с. 621]. Віленскі дагавор узмацніў жаданне знатных колаў ВКЛ змагацца за Лівонію. У канцы лістапада 1559 года тысячны атрад наёмнага войска ВКЛ перайшоў лівонскую мяжу дзеля заняцця замкаў і крэпасцей.

Але паўстае пытанне: чаму б не прызваць на дапамогу маскоўскага манарха і прызнаць яго ўладу над сабой? Няўжо сапраўды рускія войскі прынеслі на Лівонскія землі толькі смерць і спусташэнне? Уільям Урбан на конт гэтага выказваецца такім чынам: “Когда читаешь летописи тех времен, можно засомневаться, что русские солдаты в те годы, как и позже, были столь ужасны, как их запечатлела народная память. Несомненно, жестокости войны казались тем страшнее потому, что Ливония давно уже пребывала в относительном мире” [7, с. 165]. Больш значную ролю ва ўзаемаадносінах Лівоніі і Масковіі адыгрывала асабістая адзнака лівонцамі рускіх, аб якой паведамляе нам сучаснік тых падзей, сакратар Кетлера, лівонец - Саламон Генінг: “Русские - однозначно жестокие, беспощадные, кровавые... которые могут нести Ливонии только смерть и разрушение. Сотрудничество с ними невозможно - как с Дьяволом” [14, с. 159].

Верагодна па гэтай прычыне аб якіх-небудзь пратэкцыянісцкіх пагадненнях з Масквой не было і размовы.

Але і ВКЛ прадстае далека не змагаром за незалежнасць Лівоніі. Хутчэй яно змагалася за свае інтарэсы ў Лівоніі. 30 траўня 1561 года па асабістаму запыту Мікалая Радзівіла Чорнага Жыгімонт Аўгуст адправіў пісьмо магістру Кетлеру. У ім зазначалася, што віленская дамова 1559 года ўжо не адпавядае рэчаіснасці. У сярэдзіне кастрычніка 1561 года ў Вялікае княства Літоўскае, а менавіта ў Вільню, прыбылі магістр лівонскага ордэна Готард Кетлер і архібіскуп Вільгельм. Быў скліканы Віленскі сойм, на якім было пастаўлена пытанне аб далучэнні Лівонскага ордэна да Вялікага княства. 28 лістапада 1561 года была падпісана дамова аб уваходжанні ўсіх прадстаўнікоў Лівоніі (за выключэннем Рыгі) у склад ВКЛ на правах аўтаномнай правінцыі [13, с. 626].

Кропка ў поўным падпарадкаванні Лівоніі Вялікім княствам Літоўскім так і не была пастаўлена з-за таго, што частка Лівонскіх тэрыторый ужо належала Даніі, Швецыі і Маскве. Але так ці інакш большая частка Лівонскіх зямель апынулася ў складзе ВКЛ, а значыць і большая частка амбіцый княства была задаволена. Г.В. Форстэн адзначае, што: “В политическом хаосе, возникшем на месте павшего ордена, трудно разобраться; чтобы распутать завязавшийся там “гордиев узел”, потребовалась вековая борьба, стоившая тысячи жизней и обратившая страну в пустыню... Вопрос шёл главным образом о господстве на Балтийском море” [1, с. 253].

Адсутнасць магчымасці вырашэння гэтай сітуацыі прымусіла 5 сакавіка 1562 года Готарда Кетлера прыняць рашэнне аб складванні з сябе магістарскіх паўнамоцтваў і ліквідацыі Лівонскага ордэна. Такім чынам у 1562 годзе тэрыторыя ўжо былой Лівоніі была падзелена на 5 частак: Дэрпт, Нарва і сумежныя з Масквой тэрыторыі адышлі пад уладу маскоўскага манарха; Гар’ен, Рэвель і палова Вірляндыі адышлі да Швецыі; астатняя Эстонія, Эзель і Пільтэн падпарадкоўваліся Дацкаму каралевічу Магнусу; пад уладу Жыгімонта Аўгуста адышлі паўднёвыя паветы Ліфляндзіі і Рыга як часткова незалежны горад, да таго

ж Готард Кетлер з гэтага моманту становіцца герцагам і намеснікам Вялікага княства Літоўскага ў аўтаномных правінцыях(1562-1566гг.), уладарыць Курляндый і Семігаліі.

З гэтага моманту змяняецца сама сутнасць вайны. Калі раней гэтую вайну, адносна Маскоўскай дзяржавы і Вялікага княства Літоўскага, можна было назваць сапраўды вайной за Лівонію, то цяпер гэтая вайна хутчэй набывае статус Руска-Літоўскай. Пачатак ваенных дзеянняў на тэрыторыі ВКЛ быў абумоўлены некалькімі прычынамі. Па-першае, - узмацненне пазіцый Вялікага княства Літоўскага на тэрыторыі былой Лівоніі, што, зразумела, вельмі перашкаджала ўмацаванню Маскоўскай дзяржавы ў дадзеным рэгіёне. Па-другое, – жаданне захапіць водны шлях, што праходзіў па Заходняй Дзвіне. Ён з'яўляўся стратэгічна важным для Масквы, бо толькі па ім маскоўскія гандлёвыя і вайсковыя фарміраванні маглі без важкіх перашкод дасягнуць Рыгі, якая ў далейшым адкрыла б доступ да Балтыйскага мора. Па-трэцяе, - Маскоўская дзяржава ў гэты час не магла быць стрымана ні Швецыяй ні Даніяй, так як паміж Швецыяй і Масквой у 1561 годзе было заключана перамір'е, а Данія жадала ўзраджэння Кальмарскай уніі (1397) і падпарадкавання Швецыі.

Пачатак ваенных дзеянняў прыпадае на 1562-1563 гады. Сямігадовае супрацьстаянне запатрабавала ад абодзвух бакоў значных фінансавых і ваенных страт. Найбольш яскравымі падзеямі гэтага супрацьстаяння былі бітва за Полацк у 1563 годзе і бітва пад Улой у 1564 годзе. Бітва пад Полацкам была выйграная Іванам IV. Згубіўшы Полацк 15 лютага 1563 года ВКЛ згубіла не проста горад, але вельмі важны паўночны фарпост, ад якога адыходзіла дарога на Вільню. Рускі гісторык Б.Н. Флора пісаў пра гэты паход так: “План похода был хорошо продуман, и его успешное завершение стало тяжёлым ударом для Великого княжества Литовского. Переход Полоцка под русскую власть ставил под русский контроль торговый путь по Западной Двине. По этому пути в Западную Европу шёл хлеб, продажа которого была необходима для литовского дворянства. Условия для продолжения борьбы за Ливонию резко ухудшились, а для русских



войск открывался путь к столице Великого княжества Литовского - Вильне. Царь имел основания надеяться, что после такого тяжёлого удара Сигизмунд II будет вынужден прекратить войну и принять мир на предложенных Москвой условиях” [15, с. 152].

Захоп Полацка маскоўскімі войскамі меў таксама вельмі вялікае палітычнае і ідэялагічнае значэнне, бо з гэтага моманту да тытула цара Івана IV дадаваўся тытул вялікага князя Полацкага [16, с. 363]. Дастаткова моцны рэзананс выклікала гэтая падзея і ў заходнееўрапейскіх краінах. Сведкам таму з’яўляецца пісьмо і верш “Вельмі страшная навіна пра Маскавіта”, напісаныя Ёганам Райнгардусам у Каралёўцы. Копіі гэтых твораў былі распаўсюджаны ў асноўным у Любеку, Аўгсбургу і Нюрнбергу, і выглядалі яны, прыкладна, наступным чынам: “Дарагі мой браце. У імя нашай братняй любові не магу не паведаміць табе пра новую жахлівую вестку, якая некалькі дзён таму прыйшла з Літвы, блізкай да Прусіі, а менавіта як Маскавіт сапраўды з вялікім войскам уварваўся ў згаданую зямлю і за кароткі час заваяваў і падпарадкаваў Полацк - высакародны купецкі горад і цвердзь... Падобнага нападу на нашу зямлю перад гэтым мы чакалі тут, у Прусіі. Пра пакуты, якія перажыў заваяваны Полацк, я склаў простыя вершы-плачы і перасылаю іх табе, просячы, каб ты і ўсе іншыя набожныя хрысціяне сардэчна памаліліся Богу, нашаму вернаму памочніку... З гэтым усяго добрага табе.

*...Перажыць тут усім давялося*

*Шмат вялікага гора і жалю!..*

*...Ўсяму свету раблю вядомым,*

*А ў Прускай зямлі асабліва, там*

*Пра гора маё ўжо начуты.*

*Трыумфуе вораг вельмі цяпер,*

*І Нямецчына мусіць баяцца...”* [17, с. 136-144]

У наступнай бітве пад Улай перамаглі войскі ВКЛ. Была разбіта галоўная з армій наступаючых на ВКЛ, наступленне якой павінна было канчаткова

прымусіць Жыгімонта падпісаць мір. Таксама у гэтай бітве загінуў камандуючы арміяй Пётр Шуйскі, шэраг ваявод трапілі ў палон [15, с. 152]. А. Янушкевіч у сваёй працы “ВКЛ і Інфлянцкая вайна” вызначае Ульскую бітву, як адзін з каталізатараў прыпынення Маскоўскай кампаніі: “Галоўны ваенны вынік Ульскай бітвы 1564 г. для літвінаў заключаўся ў знішчэнні значнай колькасці жывой сілы праціўніка, у першую чаргу камандуючага складу войска. Бітва мела і пэўнае псіхалагічнае значэнне. Пасля зімовых падзей 1564 г. маскоўцы не рашаліся болей ісці ўглыб тэрыторыі ВКЛ і ўступаць у адкрыты бой вялікімі сіламі аж да сярэдзіны XVII ст. Аднак адсутнасць тэрытарыяльных змен пасля бітвы змяняе яе канчатковы ваенна-стратэгічны эфект. Войска ВКЛ не прыняло мер па адабранні ў праціўніка захопленых зямель” [2, с. 90].

Вялікае княства Літоўскае так і не здолела скарыстаць патэнцыял Ульскай бітвы на сваю карысць і перайсці ў наступленне. Яно прытрымлівалася, ужо традыцыйнай для гэтага этапу вайны, абарончай тактыкі, што адмоўна ўздзейнічала на далейшыя падзеі. Паспалітае рушанне, якое на той час з’яўлялася асноўна сілай ВКЛ, паказала сябе недзеяздольным ва ўмовах маскоўскага наступлення. Але і Маскоўскія рэсурсы ўжо пачалі паступова вычэрпвацца. Каб аблегчыць сваё становішча ў вайне Маскоўская дзяржава ў 1567 годзе распрацавала план аб стварэнні антылітоўскай кааліцыі. Па гэтаму плану у кааліцыю павінны былі ўваходзіць непасрэдна Масква, а з ёй Англія і Швецыя. Але Англія і Швецыя адмовілі Маскве. Лондан адразу ж не ратыфікаваў саюз. Швецыя, спачатку, была згодна з гэтым саюзам, але ў хуткім часе, а менавіта ў 1568 годзе, там адбыўся дзяржаўны пераварот у выніку якога да ўлады прыйшоў ваража настроены Юхан III [18, с. 176]. Масква была вымушана працягнуць вайну ў адзіноце.

Такім чынам, Лівонская вайна з’явілася своеасаблівым індикатарам жыццяздольнасці Вялікага княства Літоўскага. Да таго ж можна упэўна казаць, што гэтая вайна паставіла кропку ў яго незалежным палітычным існаванні. Палажэнне княства стала крытычным. Канешне, у асобных бітвах вялікакняскія

войскі перамагалі войскі Івана Жахлівага, але па сутнасці сітуацыя была фатальнай. Дэстабілізуючым фактарам была і адсутнасць грошай у дзяржаўнай казне. Крах фінансавай сістэмы, занаяпад палітычнай улады, празмерна доўгае супрацьстаянне з Масквой – усё гэта прымусала шукаць саюзніка ў вайне, бо ў такіх абставінах весці вайну далей без падтрымкі саюзніка не ўяўлялася магчымым. Да гэтага ж вываду прыйшло і польскае кіраўніцтва, якое ўжо даўно выношлівала планы аб канчатковым інкарпаванні ВКЛ. Доўгае і цеснае суіснаванне з Польскай Каронай і польскія амбіцыі на ВКЛ адыгралі сваю ролю. Неаднаразовыя спробы Польшчы інкарпаваць ВКЛ знайшлі сваё трыумфальнае завяршэнне на Люблінскім сойме 1 ліпеня 1569 года, калі была падпісана Люблінская унія.

Але нельга вызначыць Маскоўскае княства на гэтым этапе вайны як пераможцу, так як не была дасягнута стратэгічная мэта вайны - падпарадкаванне Лівоніі. Не былі захоплены галоўныя парты на Балтыйскім моры Рыга і Рэвель. Гэтыя парты нельга было падпарадкаваць не валодаючы флотам, а яго не было. Да таго ж абвастрылася становішча на паўднёвых межах з-за крымска-турэцкай ваеннай актыўнасці. У 1569 г. турэцкая армія здзейсніла ваенны паход да Астрахані. Яна імкнулася адрэзаць Маскоўскую дзяржаву ад Каспійскага мора і пракласці сабе шлях да Паволжжа для далейшых наступальных дзеянняў. Да таго ж аб'яднанне Польшчы і Вялікага княства Літоўскага ў Рэч Паспалітую значна зменшыла верагоднасць перамогі Масквы ў Лівонскай вайне. Люблінская ўнія была самым важным і адначасова негатыўным вынікам Лівонскай вайны для Маскоўскай дзяржавы. Нельга пакідаць без увагі і той факт, што з 1568 года пачынаецца моцная канфрантацыя Масквы са Швецыяй у сувязі з прыходам на Шведскі прастол вышэй адзначанага варожа настроенага Юхана III. У сукупнасці гэта значна ўскладніла знешнія абставіны для Масквы.

Лівонская вайна з'яўляецца адметнай не толькі ў дачыненні да ваенна-палітычнай гісторыі Вялікага княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы, але і для такіх краін як Данія, Швецыя і Лівонія. Усе гэтыя краіны былі ўцягнуты не

толькі ў актыўную ваенную барацьбу, але і ў моцнае палітычнае і ідэялагічнае супрацьборства. Для ВКЛ, як ўжо было адзначана, гэта вайна стала выпрабаваннем на палітычную самастойнасць, нажаль ужо апошнім. Для Маскоўскай дзяржавы, Швецыі і Даніі гэта была хутчэй праверка баяздольнасці і канкурэнтаздольнасці, бо менавіта гэта вайна бадай, што першая ў гісторыі паўнамаштабная ваенна-палітычная і ідэялагічная канфрантацыя Маскоўскай дзяржавы з краінамі Паўночнай Еўропы. Для самой Лівоніі гэта вайна стала індикатарам выжывальнасці. Лёсам было наканавана Лівоніі загінуць у самым пачатку гэтай вайны і пакінуць на сваім месцы яблык разладу для ўсіх краін-удзельніц гэтай вайны.

#### Літаратура і крыніцы

1. Форстен, Г.В. Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях. – Т. 1: Борьба из-за Ливонии. – СПб., 1893. – 717 с.
2. Янушкевіч, А.М. Вялікае Княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558-1570 гг. – Мінск: “Медисонт”, 2007. – 356 с.
3. Шапран, А.А. Ливонская война 1558–1583. – Екатеринбург: “Сократ”, 2009. – 528 с.
4. Скрынников, Р.Г. Иван Грозный. – М.: АСТ. 2001 - 480 с.
5. Karwowski, S. Wcielenie Inflant do Litwy i Polski 1558–1561. – Poznań, 1873. – 111 s.
6. Тарас, А.Е. Войны Московской Руси с Великим княжеством Литовским и Речью Посполитой в XIV- XVII вв. – Москва: АСТ; Минск: Харвест, 2013. – 800 с.
7. Тевтонский орден: роман / Вильям Урбан; пер. с англ. П. Румянцева. М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2007. – 175 с.
8. Иловайский Д. И. История России в 5 томах: Московско-царский период. Первая половина, или XVI век. – 1-е изд. – М.: Типография М. Г. Волчанинова, 1890. – Т. 3. Век XVI-й. – VIII, 717 с.
9. Ясинский А.Н. Причины падения древней Ливонии. – Юрьев: Типография

К. Маттисена, 1898. – 32 с.

10. Костомаров Н.И. Ливонская война // Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. - Т. 3.- СПб., 1867.- С. 45-172.

11. Арбузов Л.А. Очерк истории Лифляндии, Эстляндии и Курляндии. - СПб., 1912. - 302 с.

12. Дзярновіч А.І. Дакументальныя крыніцы па гісторыі палітычных адносін Вялікага княства Літоўскага і Лівоніі ў канцы 15 - першай палове 16 стст. (Сістэматызацыя і актавы аналіз): аўтарэф. дыс. на атрыманне вучонай ступені канд. гіст. навук. : 07.00.09 / А. І. Дзярновіч; ДНУ “Інстытут гісторыі НАН Беларусі”. Мінск, 2004. - 21 с.

13. Гудавичюс Эдвардас. История Литвы. Т.1. с древнейших времен до 1569 года. Пер. Г.И. Ефремова. - М.: Фонд им. И.Д. Сытина: Baltrus, 2005. - 686 с.

14. Филюшкин А.И. «Лифлянская хроника» Соломона Геннинга // Studia Slavica et Balcanica Petropolitana №1: Мероприятие 2: «Россия и Балтийский мир в Средние века и Новое время». - 2013. - с. 157-168

15. Флоря Б.Н. Иван Грозный. - М.: Мол. Гвардия, 2002. - 403 с.

16. Полное собрание русских летописей.- Т.13. 2-я половина. I. Дополнения к Никоновской летописи. II Так называемая царственная книга. - СПб: Типография И. Н. Скороходова, 1906. – 303-532 с.

17. Сагановіч Г.М. «Жаласны плач горада Полацка» // Беларускі гістарычны агляд: навуковы часопіс.-2001.- Т. 8.- Сш. 1- 2 (14-15). - С. 136-144

18. Филюшкин А.И. История России с древнейших времён до 1801 г.: Пособие для вузов. - М.: Дрофа, 2004 - 336 с.